

VITA

Antikváriusok, könyvtárosok és másféle könyves emberek – Két beszélgetés az Országos Széchényi Könyvtárban. *Könyves emberek (gens du livre)*, ahogy a francia nyelvben ez elterjedt, idegenként hangzik a magyar beszédben. Jóllehet nehéz más olyan kifejezést találni, amely összefoglalóan sok mindent akar mondani. Minden, könyvekkel kapcsolatos szakma képviselőjét. A *scriptort*, az *illuminatort*, a betűmetszőket, a nyomdászokat és mindenféle rangú alkalmazottjukat, a kereskedőket, a könyvtárosokat, a bibliográfust, a könyvtörténész szakembert stb. stb. De a francia szakirodalom soha nem nevezi a *gens du livre* csoportba tartozónak az olyan „könyvvél” foglalkozó embert, aki pénzügyileg befektet egy könyves vállalkozásba, de egyébként semmi köze a könyvhöz, különösen nem az abban megtestesülő értékhez. A sokak szerint analfabétának mondott 17. századi befektető, Jean d’Houry (1611–1678) például nem, de fia, és ennek leszármazottjai már tagjai a körnek, jóllehet a nagy üzletet az írástudatlan első generációs „ősapa” alapozta meg.

A *könyves emberek* csoportjának összetartója tehát a könyv, és nem a pénz. Ettől még igaz, hogy a könyv egy üzleti termék is. A könyv is áru, ha nem is szabad azt hinni, hogy olyan áru, mint a téglá, vagy a csavar. Minthogy nem igaz, hogy a gazdaságnak valamiféle elvont szabályai lennének – a szabály az, amit az erős diktál, és kikényszerít –, így az „árúk” világában is más és másféle a tetőcserép, a szoftver, egy műtárgy statikai terve, vagy éppen a könyv. Az Országos Széchényi Könyvtárban két alkalommal zajlott találkozó – 2015. március 2., és 2016. november 8. – beszámolóját, értékelését azért kezdem ezzel a bevezetéssel, mert a szervezők a *könyves emberek* eszmecseréjét szorgalmazták, és ma is azt teszik. Azok a szempontok, amelyek kizárólagosan a „könyv-áru”, „hogyan nyerek a könyvön” gondolati körből származnak, nem szívesen látottak ezeken a beszélgetéseken. Eddig sem voltak azok, és ezután sem lesznek.

Minden a jobbító szándékkal kezdődött. Mégis mi az, amit jobbítani kell? A mindenkori magyar kulturális körben megjelent sajtótermékek bibliográfiai nyilvántartását, és ennek, a *könyves emberek* világában történő használatát, ezen keresztül annak pontosabbá tételét. Borda Lajos 2015-ben írt egy vitaindítót a Magyar Könyvszemle számára. A szerkesztőség úgy találta, hogy ez az írás gondolatébresztő, de nem szerkesztett, állításai esetlegesek, elvileg nem megalapozott, hanem azokkal az esetekkel foglalkozik csupán, amelyekkel az írója találkozott. (Az írás állításainak összefoglalóját az alábbiakban elvégezzük.) Úgy döntött tehát, hogy az egyes esetekre adott válaszokkal együtt, egy, a retrospektív nemzeti bibliográfia gyakorlatának elvi alapjai bemutatását is el kell végezni, és így együtt jelenjenek meg az írások.

Szelestei Nagy László azt javasolta, hogy a szövegek véglegesítése előtt kerüljön sor egy találkozóra a Borda Lajos által képviselt antikvárius szakma, és a régi könyves könyvtárosok között. Farkas Gábor, úgy, mint a nemzeti könyvtár Régi Nyomtatványok Tára vezetője, és mint a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtörténeti Munkabizottságának titkára megszervezte, így tehát a Magyar Könyvszemle, az OSZK, és az MTA KtMb. szervezésében sor került a vitadélutánra. Borda Lajos proaktív volt, és kis írását kibővítve, kiadta, és már a kis füzettel érkezett a beszélgetésre (Borda Lajos, *H.J.J., aki a KK-n csomót keresett és talált*, Zebegény, 2016).

A felkért hozzászólók a következők voltak: Borda Lajos, aki az antikvárius szakma szempontjából mutatott rá a retrospektív nemzeti bibliográfia hiányosságaira, és néhány ponton javaslatot tett, miként kellene azt – a saját nézőpontja szerint – jobbitani. Hubert Gabriella képviselte az egyházi könyvtárak régi könyveseit, Szelestei Nagy László a könyvtörténész kutatókat, Heltai János, P. Vásárhelyi Judit és V. Ecsedy Judit a Régi Magyarországi Nyomtatványok szerkesztőségét, vagyis a retrospektív nemzeti bibliográfia készítőit.

E sorok írója úgy látja, hogy a beszélgetés konstruktív volt. Valós problémákat vetett fel az eszmecsere, és a legtöbb körül a vélemények világosan elkülönültek. Aki hiányzott – mint minden szakmai vitáról –, az a tudomány-, és kulturális politikai oldal képviselője. Hiányzott, mert a megoldás, a jobbitás, bizony anyagi természetű problémákat is felvet. Nem léptékszerűeket, vagy olyan nagyságrendűeket, amelyek akárcsak a – nevelésesen, és a nemzeti kultúrával szemben felelőtlenül minuszuláris – kulturális költségvetést felforgató pénzügyi következményekkel járhatnak, de olyanokat, amelyek segítségével sok minden megoldható lenne. Az antikvárius oldal olyan bibliográfiát javasolt, amely egyben „vallalkozásélnéítés” is, vagyis az állam tegye bele a pénzt egy részletezőbb bibliográfiába, olyanba, amely külön kiadásként értelmez olyan különbözőségeket, amelyeket a mostani rendszer nem vesz számításba, vagy éppen csak megjegyzi, hogy vannak ilyen, vagy olyan eltérések is a kiadás kapcsán (lásd Borda Lajos téziseihez írt megjegyzéseimet). Arra nem tett Borda Lajos javaslatot, hogy az antikváriusok összeadnak annyi pénzt, hogy kettővel több bibliográfus dolgozhasson, és cserébe fogadják el az ő javaslataikat. Arról sem volt szó, hogy az antikváriusok vagy sok hibával írják le, vagy mutatják be a régi nyomtatványokat, vagy egyébként is a könyvtárosokat foglalkoztatják, hogy legalább elfogadhatóan megismerjék azt, ami a kezükbe kerül. (Most nem foglalkozunk azzal, hogy ez mennyire jó a könyvtárosnak, vagy mennyire vet fel erkölcsi aggályokat ez a párhuzamos foglalkoztatás, hiszen nem életszerű ezek felvetése.)

A retrospektív nemzeti bibliográfia modernizálása – informatikai alapokra helyezése, illetve bibliográfiai szakmai szempontú kibővítése – részben ugyancsak anyagi kérdés. De csak részben, hiszen az a passzív ellenállás, amelyet ebben az ügyben az egész bibliográfiai rendszerért törvényileg felelősök kifejtettek az elmúlt húsz évben ugyancsak akadály a annak, hogy a Borda Lajos által jelzett gondok jelentős része automatikusan megoldódjon.

Azt hiszem, az első találkozó viszonylagos sikere bátorította Farkas Gábort arra, hogy egy másik, párbeszédet, együttműködést igénylő területről, a régi nyomtatványok műtárgyvédelméről is találkozót szervezzen. Nagy kár, hogy az Antikváriusok Szövetsége intézményesen nem kapott felkérést arra, hogy társszervező legyen, még akkor is, ha nem csak Borda Lajos, hanem Bösze Ádám és Bálinger Béla is megszólíttatott. Világossá kell tenni: Farkas Gábornak a törvény előírja, hogy ezzel a kérdéssel foglalkozzon. Minden elődje is ezt tette. Ő él azzal a lehetőséggel, amelyet a mai világ felkínál, és esszéket írt – és remélem, a jövőben is ír – azokról az esetekről, amelyek vitákat okoztak az eladó, az antikvárius, a vevő, illetve a védett írásos kulturális örökséget kezelő könyvtárosok között. Rögtön tegyük hozzá, ebben a vitában semmiféle helye soha nem volt, törvényesen nem is lehet a rendőrségnek. A rendőrséget, majd a bíróságot – ha szükséges – az elmúlt időben mindig másképpen nevezték műemlékvédelmi hatóság vonhatja, és vonja be a vitába.

Magam minden Farkas Gábor esszét olvastam, és nem találtam benne – újraolvasva sem – filológiai hibát. Azt hiszem, az antikváriusi világ képviselői is olvashatnák, és tanulhatnak belőle. A *könyves emberek* körébe tartozó antikváriusok. Ha valakit nem érdekel, hogy kolbászt árul, vagy régi könyvet, annak felesleges bármit is olvasni. A vitadélután abban a tudatban szervezte Farkas Gábor, és magam is ezt gondoltam, gondolom ma is, hogy az antikváriusok közel teljessége *könyves ember*. Az ő véleményük sok tekintetben mérvadó lehet. Sajnos a beszélgetésre Borda Lajos azokat képviselendő készült fel, akik az elenyésző kisebbséget alkotják, és minden *könyves ember*hez méltatlan, logikátlan, személyeskedő, számos ténybeli tévedéssel tarkított vagdalkozásba kezdett vitanyitó hozzászólásában. Ezzel a beszélgetést halálra ítélte. Hiába volt tárgysze-

rű Buzinkay Péter, aki a műemlék-, és műtárgyvédelem szakembereként a jogi hátteret világosan bemutatta. Ebből bárki hallhatta, hogy nem a könyvtáros a hatóság, nem a nemzeti könyvtár, erre a félre a *nem-könyves-ember-antikvárius* csak azért lehet dühös, mert szakszerű, és a csúsztatásokat és svindliket leleplezi.

Borda Lajos – remélem, már maga is bánja, hogy megszakított egy értelmes párbeszédet – vagdalkozásait egy második füzetben is közreadta, részbeni magyarázkodással, és a felelősségérzettel takarózva (Borda Lajos, *F.G.F., a pecsételt példányok perzekutora*, Zebegény, 2016). Fő tételei, hogy az antikváriusok tevékenységébe senki ne szóljon bele, mindegy menjen a maga útján, és a könyves világban is érvényesülhessen a nagyszerű üzleti siker, bármilyen áron: „ügyes”, aki át tudja verni a másikat. Magam erre azt javasolnám – bár remélem, ilyen irányt nem vesz bornírt világunk –, ha igen, a nagyon önálló antikváriusok állítsanak fel egy bibliográfus csoportot, fizessék meg, csináljanak nemzeti bibliográfiát, és ne nyúljanak a közpénzen létrehozott – szerintük rossz – verzióhoz, hagyják spontán folyni a könyvtáros, a bibliográfusi ügyeket. Közük hozzá? – ugye milyen bornírt világot javasolt Borda Lajos, vagy az, aki neki diktált?

Felvethető a kérdés, hogy a sok értéket létrehozó Borda Lajos miért vagdalkozik a korrekt vitára törekvés helyett? Elege van mindenkől, elfáradt? Valaki súg neki, aki könyves szakmailag többre tartja magát, és valamit, nem tudom mit, de el akar érni? Van valaki, aki megígérte néhány *nem-könyves-ember-antikvárius*nak, hogy majd más törvényeket hoznak, csak legyen egy kis botrány, amely révén „megoldják” az ügyet? (Ahogy eldönthetik, hogy melyik közgyűjteményi műtárgy kinek a lakását díszíthesse.) Kis világunk tragédiája, hogy bármely forgatókönyv elképzelhető, és annak az ellenkezője is. Miért is? Pár százezer vagy pár millió forintért? Ha így folytatjuk, megérünk a kihalásra.

Magam, személy szerint, ugyancsak kritikus vagyok a retrospektív nemzeti bibliográfia állapotát szemlélve. A párbeszédre szükség van a *könyves emberek* között. Fontos lenne, ha a politikai döntéshozók is meghallgatnák, talán megértenék a gondokat. Ha a *könyves emberek* egy koherens, jó koncepciót tennének az asztalra a vitás ügyekben, akkor még a pénzügyi döntéshozók is jobban meggyőzhetők lennének. A bibliográfiai rendszerek és a műtárgyvédelem is jobb lehetne.

MONOK ISTVÁN